

RECENZE – REVIEWS – BESPRECHUNGEN – РЕЦЕНЗИИ

Oswald J. L. Szemerényi: Introduction to Indo-European Linguistics. Translated from „Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft“, 4th edition, 1990 with additional notes and references. Clarendon Press, Oxford 1996, xxxiv + 352 s. (ISBN 0-19-824015-5)

Anglické verze svého pověstného *Úvodu do jazykovědy* se autor dočkal až těsně před svou smrtí (29.12. 1996), po čtyřech vydáních německých (1970, 1980, 1989, 1990), verzi španělské (1978), ruské (1980) a italské (1985).

Hlavní rozdíl mezi vydáními z let 1990 a 1996 spočívá vedle jazyka v nové literatuře. V posledním německém vydání najdeme citace do r. 1987 a výjimečně až do r. 1989. Anglické vydání zaznamenává nové tituly do r. 1992 a v menší míře až do r. 1994. Bohatá bibliografická dokumentace, zpravidla alespoň stručně komentovaná, činí z knihy mimořádně cenný zdroj informací. Rozhodujícím posláním *Úvodu* však je systematická rekonstrukce indoevropského gramatické struktury. Szemerényi pro tento cíl vychází z tradice mladogramatické rekonstrukce pozdněindoevropského fonologického systému a např. laryngály používá jen tam, kde se bez nich neobejde. Na druhé straně, na rozdíl od popisnosti až atomismu mladogramatiků jeho přístup k rekonstrukci konkrétních paradigmat je přesně systémový. Pro ilustraci bude užitečné srovnat výsledky paradigmatických rekonstrukcí Szemerényiho s obdobným pokusem Roberta Beekese, autora vlastní *srovnávací* gramatiky indoevropských jazyků (*Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction. Amsterdam — Philadelphia: Benjamins 1995*), jediné publikace, která může Szemerényiho *Úvodu* v současnosti konkurovat.

a) jmenná flexe

Szemerényi 1996: 160

Beekes 1995: 173

	sg.	pl.	du.	sg.	pl.	du.
nom.	-s, Ø; n. -o-m	-es; n. -ə / -ð	-e, -ī / -i	-s, Ø; n. Ø, -m	-es; n. -H ₁ , Ø	-H ₁ (e); n. -iH ₁
voc.	Ø	= nom.	= nom.	Ø; n. = nom.	= nom.	= nom.
acc.	-m / -ŋ	-ns / -ŋs; n. = nom.	= nom.	-m; n. = nom.	-ns; n. = nom.	= nom.
gen.	-es / -os / -s	-om / -ðm	-ous ?, -ðs ?	-(o)s	-om	-H ₁ e/oH ₁ ?
abl.	-es / -os / -s -ed / -od	-b ^h (y)os, -mos	-b ^h yð, -mð	-(os)	-ios	
dat.	-ei	= abl.	= abl.	-(e)ŋ	-mus	-me/oH ₁ ??
loc.	-i	-su	-ou	-i; -Ø	-su	-H ₁ ou ?
instr.	-e / -o -b ^h / -mi	-ðis -b ^h is / -mis	-b ^h yð, -mð	-(e)H ₁	-b ^h i	-b ^h iH ₁ ?

b) osobní zájmeno

Szemerényi 1996: 216

	1. sg.	2. sg.	1. pl.	2. pl.
nom.	<i>eg^mom, egō</i>	<i>nī</i>	<i>wei, ḡsmés</i>	<i>yūs, usmés (uswes ?)</i>
acc.	<i>(e)me, mē(m)</i>	<i>rwē(m), iē(m)</i>	<i>nēs / nōs, ḡsme</i>	<i>wēs / wōs, usme, uswes</i>
gen.	<i>mene, encl. mei / moi</i>	<i>tewe/o, encl. t(w)e/oi</i>	<i>nōsom</i>	<i>wōsom</i>
abl.	<i>med</i>	<i>twed</i>	<i>ḡs(m)ed</i>	<i>us(m)ed</i>
dat.	<i>mei / moi, meb'i</i>	<i>t(w)ei / t(w)oi, teb'i</i>	<i>ḡsmei</i>	<i>usmei</i>

Beekes 1995: 208

	1. sg.	2. sg.	1. pl.	2. pl.
nom.	<i>H, eḡ(-oH / -Hom)</i>	<i>tuH</i>	<i>uei</i>	<i>iuH</i>
acc.	<i>H, mé, encl. H, me</i>	<i>tué</i>	<i>nsmé, encl. nōs</i>	<i>usmé, encl. uōs</i>
gen.	<i>H, méne, encl. H, moi</i>	<i>teue, encl. toi</i>	<i>ns(er)o-, encl. nos</i>	<i>ius(er)o-, encl. uos</i>
abl.	<i>H, med</i>	<i>tued</i>	<i>nsméd</i>	<i>usmed</i>
dat.	<i>H, méḡ'io, encl. H, moi</i>	<i>téb'io, encl. toi</i>	<i>nsmei, ns</i>	<i>usmei</i>
loc.	<i>H, moť</i>	<i>toť</i>	<i>nsmi</i>	<i>usmi</i>
instr.	<i>H, moť</i>	<i>toť</i>	<i>?</i>	<i>?</i>

c) číslovky

Szemerényi 1996: 222–29

1	<i>oino— & sem-</i>		1.	<i>přwo- & přmo-</i>	
2	<i>d(u)wō m. / d(u)woi f. n.</i>	20	<i>wīkṛṇā</i>	2.	<i>an-ter- & al-ter-</i>
3	<i>treys m / t(r)isres f. / trī n.</i>	30	<i>trīkomi</i>	3.	<i>triy-o-, později tri-to- & tri-tiyo-</i>
4	<i>k'etwores m. / k'etesres f. / k'etwōr n.</i>	40	<i>k'etřkomi</i>	4.	<i>k'tur-o-, později k'etur-to- & k'etwř-to-</i>
5	<i>penk'e</i>	50	<i>penk'ēkomi</i>	5.	<i>ppk'-o-, později penk'-to-</i>
6	<i>s(w)eks</i>	60	<i>s(w)ekskomi</i>	6.	<i>(s)uks-o-, později sweks-to-</i>
7	<i>septṛ</i>	70	<i>septřřkomi</i>	7.	<i>septřř-o-</i>
8	<i>oktō</i>	80	<i>oktōkomi</i>	8.	<i>oktuw-o-, později též oktōw-o-</i>
9	<i>newṛ</i>	90	<i>newřřkomi</i>	9.	<i>newřř-o-</i>
10	<i>dekṛ(t)</i>	100	<i>kṛṇōm</i>	10.	<i>dekṛṇ-o-, později též dekṛṇ-o-</i>

Beekes 1995: 212–17

1	<i>Hoi(H)no- & sōm / s(e)m- m. / smiH, f.</i>		1.	<i>prH,uó-</i>	
2	<i>duoH, m. / duoiH, f. n.</i>	20	<i>duidkmti</i>	2.	<i>H,entero- ?</i>
3	<i>treies m. / isres f. / triH, n.</i>	30	<i>triH,dkomiH,</i>	3.	<i>trió-</i>
4	<i>sg. k'etuōr</i> <i>pl. k'etuor-es m. / k'etur-sr- f.</i>	40	<i>k'eturdkomiH,</i>	4.	<i>k'turó-</i>
5	<i>penk'e</i>	50	<i>penk'edkomiH,</i>	5.	<i>pnk'ó-</i>
6	<i>(s)uěks</i>	60	<i>ueksdkomiH,</i>	6.	<i>uksó-</i>
7	<i>séptm</i>	70	<i>septmđkomiH,</i>	7.	<i>s(e)ptmó-</i>
8	<i>h,ek̄teH,</i>	80	<i>H,ek̄H,dkomiH,</i>	8.	<i>H,(e)kt̄H,uó-</i>
9	<i>(H,)néun</i>	90	<i>H,neundkomiH,</i>	9.	<i>H,ṇunó-</i>
10	<i>dėkmt</i>	100	<i>đkmtóm</i>	10.	<i>d(e)k̄mtó-</i>

d) osobní koncovky slovesa

Szemerényi 1996: 239, 243, 314–16

	atemat. présens	atemat. imperf.	temat. présens	temat. imperf.	medium	perfektum
sg. 1	-mi	-m	-ō	-om	-a	-ai
2	-si	-s	-esi	-es	-tHa	-soi
3	-ti	-t	-eti	-et	-e	-toi
pl. 1	-me/os(i)	-me	-omes	-ome	-me	-med'a
2	-te(s)	-te	-ete(s)	-ete	?	-d'we
3	-enti	-ent	-onti	-ont	-r(o)	-ntoi

Beekes 1995: 252

	atematické			tematické			stativní	
	présens	aojist	trans. medium	„primární“	„sekundární“	trans. medium	intrans. medium	perfektum
sg. 1	-mi	-m	-mH ₂	-oH	-om	-omH ₂	-H ₂	-H ₂ e
2	-si	-s	-stH ₂ o	-eH ₂ i	-es	-estH ₂ o	-tH ₂ o	-tH ₂ e
3	-ti	-t	-to	-e	-et	-eto	-o	-e
pl.. 1	-mes	-me	-me(s)d'H ₂	-omom	-omoe	-ome(s)d'H ₂	-me(s)d'H ₂	-me
2	-tH ₂ e	-te	-(t)d'ue	-etH ₂ e	-ete	-eid'ue	-d'ue	-(H ₂)e
3	-enti	-ent	-ntro	-o	-ont	-ontro	-ro	-(ē)r

Je zřejmé, že „leidenský dialekt“ v rekonstrukci Beekese představuje ranou fázi indoevropštiny; v konfrontaci s ní je Szemerényiho „freiburský dialekt“ (tuto terminologii si recenzent vypůjčil od J.E. Rasmussena) zjevně pozdní. Oba modely se nevylučují; naopak jeden (Szemerényiho) lze odvodit z druhého (Beekesova).

Václav Blažek

František Daneš a kolektiv: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Academia, Praha 1997, 292 str. (ISBN 80-200-0617-6)

Na základě grantu GA ČR vypracoval početný tým knihu pozorující češtinu převážně sociolinguistickými brýlemi. Přináší řadu pohledů, jejichž společným rysem je časové zakotvení do našich, devadesátých let. Zorné úhly pozorování jsou dány jednak komunikačními situacemi, jednak teritoriální rozrůzněností; jeden oddíl je pak věnován vztahu češtiny k celoevropskému jazykovému kontextu.

Sborník je uveden studií Františka Daneše Současná jazyková situace, která připravuje půdu pro další výklady souhrnnou charakteristikou jak situace, tak úzu a jeho tendencí. Předznamenává tak pojetí celého sborníku. — Sdílíme Danešův názor, že původce termínu obecná čeština je Jan Gebauer, nicméně jeho původní význam asi nebyl „řeč neurozených“, nýbrž jak svědčí formulace v Gebauerově gramatice synchronní i historické, je to souhrnný název pro jevy mluvené řeči v protikladu k jazyku spisovnému, přitom nelokalizovatelně teritoriálně, tedy mluvené řeči společně; jsou tedy u něho nejen jevy obecně české, ale i obecně moravské (i obecně slovenské).

Oddíl nazvaný Jazyky jednotlivých komunikačních situací pak sleduje současnou situaci detailněji. Jaroslava Hlavsová tu pojednává o jazyku politiky, a to jak na státní, tak na lokální úrovni. Je to komunikační sféra, které prodělala nejvýraznější změnu, a to ve všech částech politického